

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL

VOLUME 1, ISSUE 2, 2021

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2021

**ALISHER NAVOIYNING 580 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 580 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 580th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***O'nal Kaya***f.f.d., professor (Turkiya)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xliyev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Qo'shmonova Yulduz***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddin Sayyid***O'zbekiston xalq shoiri (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Jurayev Mamatqul***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Grigoryev Mixail***f.f.d., professor (Rossiya)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Унал Кая
д.ф.н., профессор (Турция)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худойр
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилназов
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Кушманова Юлдуз
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддин Саййид
Народный поэт Узбекистана (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Джураев Маматкул
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Григорьев Михаил
д.ф.н., профессор (Россия)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*

Deputy Chief Editor:

Jabborov Nurboy*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Mukhiddinov Muslikhiddin***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Unay Kaya***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhlied Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Khushmanova Yulduz***Secretary, teacher (Uzbekistan)*MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Toshkulov Abdukodir***Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddin Sayyid***People's poet of Uzbekistan (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Juraev Mamatkul***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Grigorev Mikhail***Doc. of philol. scien., prof. (Russia)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapana***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)*

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1.Xolmonova Zulxumor

ALISHER NAVOIYNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.....	9
---	---

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2.Imomnazarov Muhammadjon

INSONIYAT MA'NAVIY TAKOMILIDA AMIR XUSRAV DEHLAVIY VA ALISHER NAVOIYNING O'RNI.....	19
--	----

3.Benedek Péri

HOW MĪR ʿALĪ-ŠĪR NAVĀYĪ'S PERSIAN POETRY INFLUENCED THE POET- WARRIOR OTTOMAN SULTAN SELIM I (1512–1520)	33
---	----

4.Islam Jemeney

ALISHER NAVOIYNING TURKIY XALQLAR MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI O'RNI	40
--	----

5.Maqsudov Badriddin

TOJIKISTONDA NAVOIYSHUNOSLIK.....	47
-----------------------------------	----

HAQIQAT SARI SAFAR

6.Yoʻldoshev Qozoqboy

O'ZLIK YO'LI	56
--------------------	----

7.Muhammadiyev Ahadxon

INSONIY FAZILATLAR TARANNUMI.....	65
-----------------------------------	----

MA'RIFAT YOG'DUSI

8.Alisher Razzokov

ALISHER NAVOIY IJODIDA FAQRILIK MAQOMI VA FAQIR OBRAZINING BADIY TALQINI.....	73
--	----

9.Norov Toji

NAVOIY ONTOLOGIK FALSAFASIDA SAMOVOT VA ZAMON TALQINI	80
---	----

ASLIYAT UMMONI

10.Bertels Y.E

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjimai (parcha)	88
---	----

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11.Qorayev Sherxon

ALISHER NAVOIY VA TEMURIYLAR DAVRI ADABIY ANJUMANLARI	102
---	-----

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

12.Rajabova Ma'rifat

NAVOIY IJODIDA MIFOLOGIK OBRAZLAR STILIZATSIYASI.....	108
---	-----

ILM, OLAM VA OLIM

13.O'ralov Axtam

ALISHER NAVOIY – ULKAN BUNYODKOR.....116

14.O'tanova Sirdaryoxon

TARIXIY ASARLARDA OBRAZ RUHIYATI VA RANG HAQIQATLARI124

NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI

15.Mamadaliyeva Zuhra

ISKANDAR OBRAZI VA UNGA NAVOIYNING MUNOSABATI.....131

16.Muhitdinova Nazmiya

SADOIY VA G'OZIY DEVONLARIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI (HAMD, NA'T, MUNOJOT VA MANQABAT MAVZULARIDAGI G'AZALLAR MISOLIDA)138

17.Haydarova Gulhayo

NAVOIY VA SOBIR ABDULLA.....149

18.Jamahmatov Karomiddin

HOJI MUHAMMAD SHAHDIY IJODIDA ZULLISONAYNLIK
AN'ANALARINING TA'SIRI.....155

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

19.Sultonov To'liqin

ALISHER NAVOIY ASRI VA NASRI ALMAZ ULVIY TALQINIDA.....166

NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI

20.Ubaydullayev Normuhammad

ALISHER NAVOIY TARJIMAYI HOLINI O'RGANISHDA TARIXIY ASARLARNING
O'RNI172

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'ri va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

ТАРИХИЙ АСАРЛАРДА ОБРАЗ РУҲИЯТИ ВА РАНГ ҲАҚИҚАТЛАРИ

Сирдарёхон Ўтанова

Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори
институти катта илмий ходими,
филология фанлари номзоди

For citation: Utanova S. IMAGE SPIRITUALITY AND COLOR TRUTH IN HISTORICAL WORKS. Alisher Navoi. 2021, vol.1, issue 2, (124-130) pp.

DOI 10.26739/2181-1490-2021-2-14

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола новатор ижод устаси Алишер Навоийнинг тарихий асарларда ранглардан фойдаланиш маҳорати тадқиқига бағишланган. Тарихий воқеликни ёритишда рангнинг муҳим восита бўлганига доир қатор мисолларга мурожаат қилинган. Хусусан, тарихийлик ва бадиийлик аспектида ранглар уйғунлиги масаласига илк марта мурожаат қилинган. Чунончи, “Тарихи анбиё ва ҳукамо” асарида ранг-тус **англаувчи оқ, яшил, қора, қизил, сарик, кўк** калималарининг ўзгарган шакллари ҳамда бошқа тиллардан ўзлашган маънодошлари қўлланилган бўлса, “Тарихи мулуки Ажамда” ранг билдирувчи бу сўзларнинг дастлабки учтасигина учраши аниқланган. Ранглар тизимидаги айрим ранглар қўшимча изоҳлару тушунтиришларсиз ёвузликнинг, зулмнинг, эгри ниятнинг, ёмон қилиқнинг ёки эзгулигу гўзалликнинг ифодаси бўлган сўзга тенглаштирилгани далилланган. Шунингдек, шоир асарларининг жами яхлит адабий полотно бўлиб, уларнинг ҳар қайсиси бир-бирини тўлдирувчи, бойитувчи ва ривожлантирувчи характерга эга эканлигини кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: ранг, рамз, уйғунлик, тарих, анъана, новаторлик, адабий таъсир, бадиий маҳорат, образ, тимсол, тил хусусиятлари, оқ, қора, қизил, сарик, яшил.

ДУХОВНОСТЬ ОБРАЗА И ЦВЕТНАЯ ИСТИНА В ИСТОРИЧЕСКИХ РАБОТАХ

Сырдарёхон Утанова

Старший научный сотрудник института
Узбекский язык, литература и фольклор
кандидат филологических наук

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию мастерства новаторского творчества Алишера Навои в использовании цвета в исторических произведениях. Был приведен ряд примеров того, что цвет является важным инструментом освещения исторической действительности. В частности, проблема сочетаемости цветов впервые решается с исторической и художественной точки зрения. Например, в работе «Тарихи анбиё ва ҳукамо» используются модифицированные формы слов **белый, зеленый, черный, красный, желтый, синий**, которые означают цвет, а также их значения из других языков. Обнаружено, что встречаются только первые три из этих слов, которые выражают цвет в “Тарихи мулуки Ажам”. Было доказано, что некоторые цвета в системе цветов приравниваются к слову, которое является выражением зла, угнетения, гнева, зла или добра и красоты без дальнейшего объяснения или объяснения. Показано также, что все произведения поэта представляют собой единое литературное полотно, каждое из которых носит дополняющий, обогащающий и развивающий характер.

Ключевые слова: цвет, символ, гармония, история, традиция, новаторство, литературное влияние, художественное мастерство, образ, облик, языковые особенности, белый, чёрный, красный, жёлтый, зелёный.

IMAGE SPIRITUALITY AND COLOR TRUTH IN HISTORICAL WORKS

Syrdaryokhon Utanova

Senior researcher of the institute of
Uzbek language, literature and folklore
candidate of philological sciences

ANNOTATION

The article is devoted to the study of the mastery of Alisher Navoi's innovative creativity in the use of color in historical works. A number of examples were given of the fact that color is an important tool in illuminating historical reality. In particular, the problem of color compatibility is being addressed for the first time from a historical and artistic point of view. For example, in the work "Tarixi anbiyo va hukamo", modified forms of the words **white, green, black, red, yellow, blue** are used, which mean color, as well as their meanings from other languages. It is found that only the first three of these words are found, which express color in "Tarihi muluki Ajam". It has been proven that some colors in the color system equate to a word that is an expression of evil, oppression, anger, evil or good and beauty without further explanation or explanation. It is also shown that all the works of the poet represent a single literary canvas, each of which has a complementary, enriching and developing character.

Key words: color, symbol, harmony, history, tradition, innovation, literary influence, artistic skill, image, appearance, language features, white, black, red, yellow, green.

Фольклор, классик адабиёт тарихи ва замонавий адабиётшуносликда ранг билан боғлиқ равишда кишилар ҳаёти, уларнинг турли ижтимоий-сиёсий, эстетик, маънавий-руҳий, диний-фалсафий қарашлари ҳақида кўп бора баҳс юритилган. Аслини олганда, рангнинг барча маъно қирралари ер юзидаги бутун борлиқни ўзининг нури тажаллисидан пайдо қилган Аллоҳ таолонинг қудратига бориб тақалади. Алишер Навоий назмидаги рангга доир бадиий тасвирлар Аллоҳнинг яратувчилик қудратини, илоҳий гўзалликни нечоғли теран мушоҳада қила олганлигидан далолатдир.

Умумтуркий адабиётнинг гултожи, миллатимиз фахри, наср боғининг бекиёс навоғўйи Алишер Навоийнинг "Тарихи анбиё ва ҳукамо" ва "Тарихи мулуки Ажам" номли тарихий асарлари унинг ижодида алоҳида йўналиш сифатида таснифланган ва бугунги кунгача улар юзасидан бир қатор тадқиқотлар амалга оширилган [Щербак, 1962; Ҳайитметов, 1960; Абдуллаев, 1968; Фозилов, 1969; Аширбоева, 1990; Юсуфов, 1988; Эгамова, 2007]. Илмий текширишларда мазкур китоблар турли томондан: тарихий, диний-фалсафий, лингвистик, стилистик нуқтаи назардан ўрганилган.

Алишер Навоийнинг наср устаси эканлиги ҳамма вақт эътироф этиб келинади. Унинг рангларнинг маъно нозикларига кўра ўз ўрнида қўллаши бу фикрни яна бир марта тасдиқлайди. Мазкур икки асардаги воқеа-ҳодисалар жамият тарихининг илк ва ўрта даврларидан ҳикоя қилишига кўра мулоҳаза юритиладиган бўлса, ранглар ҳоҳ ўз маъносига, ҳоҳ рамзлашган бўлсин, уларнинг тарихи ҳам узоқ даврларга бориб уланишининг бир далили ҳамдир.

Чунончи, "Тарихи анбиё ва ҳукамо" асарида ранг-тус *англаувчи оқ, яшил, қора, қизил, сариқ, кўк* калималарининг ўзгарган шакллари ҳамда бошқа тиллардан ўзлашган маъно-дошлари қўлланилган бўлса, "Тарихи мулуки Ажамда" ранг билдирувчи бу сўзларнинг дастлабки учтасигина учрайди. Алишер Навоий рангларга мурожаат қилишда асарнинг табиатидан келиб чиқиб иш кўради. У лирик асарларида, айниқса, ғазалларда ошиқ-маъшук муносабатларини теран ёритиш, ориф, ринд, солиқ, мурид ва муршид, соқий образларининг мукамаллигини таъмин этиш, табиат манзаралари – пейзаж яратиш учун ранг ва унинг моҳиятига яқин сўзларнинг энг инжа маъноларини усталик билан ишлатган. "Ҳамса"да масала янада жиддий қўйилган, хусусан, шоирнинг "Фарҳод ва Ширин", "Сабъаи сайёр", "Лисон ут-тайр" дostonларида ижодкорнинг бадиий нияти, энг аҳамиятли тимсолдан тортиб энг кичик персонажлар тасвиридаги табиийлик, гўзаллик, новаторликка эришиши муайян нуқталарда ранг орқали амалга ошган.

“Насойим ул-муҳаббат” тазкираси моҳият эътибори билан диний-ирфоний характерга эга бўлгани учун ҳамда асарда сўфийликнинг асос тамойиллари, машҳур тасаввуф намоёндаларининг ҳаёти ва фаолиятидаги алоҳида ҳолатлар, кароматлар, ғайбий ажойиботлар қаламга олингани сабаб аксарият ўринларда тасаввуф назариясида қатъий ўринлашган рамзлар тизими ранглар силсиласида янада чуқур ифода қилинган.

Юқорида айтилганидек, ўрганилаётган икки асар соф тарихий мавзуда бўлиб, тасвирга шоирнинг бевосита аралашуви тарихийлик мезонларидан чекинишга олиб келган бўлар эди. Шундай бўлса-да, бир қатор образларнинг бетакрор қиёфасини чизишда ранглар ўринли истифода этилган.

Илк ўлароқ, оқ ранг билан боғлиқ баъзи бадий ифодаларга назар солинса. Юсуф қиссасининг анча машҳур экани, назм ва насрда кўпгина ижодкорларнинг, жумладан, Фирдавсий ва Абдурахмон Жомий, Хожа Масъуд Ироқийларнинг “анинг шарҳ асбобин туз” ганликларини қайд этган шоир ўзи ҳам “умр омон берса” келгусида “кофургун” (оқ рангли) варақ узра “мушкін” (қора) шамомани суриб, “Турк тили”да гўзал қисса ёзиш истаги борлигини баён этади [Алишер Навоий, 2000: 89]. Шоир эзгу ниятини, оппоқ орзуларини, ажойиб қиссани кофургун қоғозга, яна уни мушкін шамома – қоп-қора хушбўй мушкдан тайёрланган бўёқ билан битмоқчи бўляпти. Бунда айнан оқ ранг қўлланган ўрин тўғридан-тўғри Қуръони каримда “Энг гўзал қисса” [«(Эй Мухаммад алайҳис-салом), Биз Сизга ушбу Қуръон(сураси)ни ваҳий қилиш билан қиссаларнинг энг гўзалини сўйлаб берурмиз» [Қуръони азим мухтасар тафсири, 2020] деб таърифланувчи ҳикоянинг бош қаҳрамони Юсуф алайҳиссалом билан боғлиқлигини ҳам яққол илғаш мумкин.

“Тарихи мулуки Ажам”да шоҳ Дорога алоқадор воқеалар тасвирида оқ рангнинг араб тилидаги маънодоши “байзо”га дуч келамиз: *“Чун Румни қайсирадин ўзга киши забт қилмоқ душвор эрди ҳам ани-ўқ тарбият қилиб, минг байзо олтунким, ҳар бири вазнга қирқ мисқол бўлғай, хирож тайин қилиб, қайсарнинг қизин қулуб, Румдин ёнди”* [Алишер Навоий, 2000: 214]. Бунда “байзо” олтиннинг қиймат даражасини англатиш учун белги билдирувчи сўз бўлса-да, қаҳрамоннинг дабдаба, ҳашамат, катта мулкка соҳиб эканлигини бўрттириб кўрсатишга қўл келадиган детал вазифасини бажарган.

“Тарихи анбиё ва ҳукамо”да эса байзо – оқ ранг “Яди байзо” – оппоқ қўл эгаси Мусо алайҳиссалом қиссасига тааллуқлидир. Қиссадан маълум бўлишича, Мусо пайғамбар Шуъайб алайҳиссаломнинг қизи Сафурага уйланиб, Мадойиндан Миср сари қайтар экан, йўлда рафиқасининг ой-куни етиб, тўлғоқ бошланади. Осмонни булут қоплаб, атрофга **тийра (қора)лик** чўқади. Олов қидириб Тури Сино тоғи бўйлаб йўлга тушган Мусо а.с. узоқда ёруғлик таратаётган дарахтни кўради ва унинг ёнига етиб келгач, тепасига чиқади. Ҳайратлар шундаки, бу ёруғлик қошида куёш нури **тийра (қора)** кўринар эди, бироқ у дарахтни куйдириб юбормаётган эди. Аксинча, дарахтнинг шох ва япроқларини янада равшанроқ кўрсатаётган эди. Худди шу ерда Аллоҳ таоло томонидан Мусо а.с.га нубувват хилъати кийдирилиб, Яди байзо ва асо мўъжизаси тақдим этилади [Алишер Навоий, 2000: 137]. Яди байзо (Мусо алайҳиссаломнинг қўллари шундай тиниқ ва оқ бўлган эканки, у кейинчалик оловда куйиб қолган. Ҳақ таоло бунинг эвазига унга мўъжиза тарзида қўллари кўйниларидан чиқарган пайтида офтобдай равшан бўлиб кетар экан) мажозан каромат ва фавқулоддаликни англатган” [Ғиёсуддин Мухаммад, 1988: 411]. Кўринадик, матнда келган теваракни қоплаб олган тийралик билан ёруғлик, яди байзода рамзийлик яширинган эди: қавмлар орасида узоқ йиллардан буён давом этиб келаётган мавҳумлик, динда адашишлар, зулмат ўрнини шундай нур қамраб оладики, бу инсоният йўлини, келажагини ёритган нубувват куёши эди, одамлар қалбини равшанлаштирган, эътиқод йўлини ёритган яди байзо мўъжизаси эди.

Аслида, ранг билан боғлиқ асрий ҳақиқатларнинг мукамал тасвири Қуръони каримда берилган. Айниқса, қуйидаги оятларда иймонли, софдил кишиларнинг қиёмат кунинда юзлари **оқ (ёруғ)** бўлиши алоҳида таъкидланган: *«(Қиёмат) Кунинда мўминларнинг юзлари оқ бўлур, (кофирларнинг) юзлари қора бўлур. Сўнг юзлари қора бўлган кимсаларга айтилур: Иймон келтиргандан кейин яна кофир бўлдингларми?! Бас, кофир бўлганингиз касофатиға мана бу азобни тотиб кўрингиз! Юзлари оқ бўлган зотлар эса Оллоҳнинг раҳмати (жаннат)да бўлиб, ўша жойда абадий қолажақлар»* [Қуръони азим мухтасар тафсири, 2020]. Шубҳа йўқки, бугун халқимиз орасида кенг ёйилган, қўлланиладиган «юзи оқ» ва «ёруғ олам» ифодалари ҳам оқнинг миллатимизнинг маънавий ва миллий ҳаётида қозонган адо-

лат, тўғрилиқ, ҳақиқат, юксаклик ва кучлилиқ маънолари билан боғлиқдир.

Қуръони каримнинг “Бақара” сурасида тилга олинган сигир билан боғлиқ воқеанинг мухтасар баёни Алишер Навоийнинг “Тарихи анбиё ва ҳукамо”даги Мусо а.с. қиссаси матнида келади: “*То иш анга еттиким, бир ўйким ўрта ёшлиғ, ранги сориғ, зироат ва юк заҳматин кўрмаган бўлғай ва нопок ерда ўтламамиш бўлғай ва умрида анга машаққат етмамиш бўлғай, топқулук бўлдилар*”. Маълум бўладики, Бани Исроил қавми иймон келтиришлари учун қурбонлик қилинадиган ҳайвонга аниқлик киритишни Мусо а.с.дан сўраганларида, юқоридагидек кўринишли сигир топиш лозимлиги ҳақида ваҳий келган. Сигирнинг **ранги сориғ** деб кўрсатилар экан, у сариғлик қавм бошқа ҳеч қайси махлуқотда учратмаган **ғаройиб ранг** эди. Инчунин, Каломуллоҳда сигир шундай тасвир этилган эди: “Улар: “Роббингга дуо қил, унинг рангини баён қилиб берсин”, дедилар. “У Зот, ранги сап-сариқ, қараганларни хурсанд қиладиган сигир, деяпти” [Қуръони карим, 2001], - деди.

Англашиладики, ранг билан боғлиқ тасвирлар пайғамбарларнинг кароматларини аён этувчи, Аллоҳ томонидан уларнинг ўзларигагина хослаб берилган илоҳий мўъжизалар хабарини беради. Зеро, Навоий ҳазратлари битган анбиё тарихининг тарихий қиммати, ҳаққонийлиги, серқирралиги ҳам мана шундай тарихий-адабий ўринларда очик кўринади.

Дарҳақиқат, фан ва жамиятнинг ҳамма соҳаларида етти ранг у ёки бу мақсадларда анча кенг қўлланилади. Камалакни ёдга солувчи етти ранг уйғунлиги киши руҳиятида, албатта, кўпдир-оздир, ўзгариш ясайди. Кўнгилда завқ, ҳаётсеварлик уйғотиб, хуш кайфият келтириб чиқаради. Табиийки, етти ранг муштараклигида тикилган матолар жуда қимматбаҳо саналган, эъзозланган ва иззат-икром белгиси саналган. Инсоният тарихидан аён бўлишича, муқаддас китоблардан бири бўлмиш “Таврот” Мусо а.с.га индирилган. Мусо а.с. бир сандиқ ясатиб, жавоҳир билан безатади, **етти рангли қимматбаҳо ипак – ҳафтранг** дебодан чодир тиктириб, “Таврот”ни унга солади. Бу ўринда ранг ҳодисага субъектнинг эҳтиромли муносабатини билдиришга хизмат қилган.

“Тарихи анбиё ва ҳукамо”даги Сулаймон а.с. билан боғлиқ воқеликлар Навоий томонидан янада синчковлик билан битилган. Зеро, Қуръони каримда мазкур пайғамбарга доир инган оятлар билан қисса баёни уйғунлик касб эта борган. Навоий ушбу пайғамбарга Аллоҳ таоло томонидан кўплаб фазилат, хислат-у мўъжизалар ато этилгани, хусусан, Мусхафда ҳам айтилганидек, эрталаб бир ойлик, кечки пайт бир ойлик масофани босиб ўтадиган шамолни бўйсундириб қўйилгани, тахт инъом этилгани сингари чексиз имкониятларидан баҳс этади. Дарҳақиқат, тарих солномаларида қайта-қайта зикри келган ва ҳозирда ҳам машҳур бўлган Байтул муқаддас шаҳри, унда мусулмон дунёсининг муқаддас зиёратгоҳларидан бири саналмиш Масжиди Ақсонинг барпо этилиши Сулаймон а.с. фаолиятига узвий дахлдордир. Айниқса, масжиднинг иншо этилиш жараёнига махсус тўхталар экан, тарихчилар бинога ҳашаматли зеб берилгани борасида муболағалар қилишгани, йўнилган тошдан ясалган ўн икки кўрғон, хусусан, масжид **етти рангли тошдан** ҳамда жавоҳирлар билан мурассаъ этилганига алоҳида урғу беради. Шундан сўнг мазкур масжидга кишилар фақат ибодат ва илм таълими учун киришлари буюрилади. Кўринадики, муаззамлик, улуғворлик, нафосат уйғунлигини ҳосил қилишда айнан етти рангдаги тошларнинг истифодасига диққат қилинган.

Шунингдек, ҳар икки асарда қора ранг тасвири билан боғлиқ воқелик, манзара, деталларда мазмун-моҳияти инсон қалбига зулмат, қўрқув, совуқлик, кўнгилхиралик билан алоқадор салбийлик хусусиятлари пайдо қилган ўринларга ҳам дуч келинади. Асарда Нух алайҳиссаломнинг учинчи ўғли Хомнинг ранги қора экани ва унга мулк қилиб берилган Ҳинд эли ҳам қора рангли экани ҳақида маълумотни ўқиймиз.

Дарҳақиқат, Алишер Навоий “Хамса” бешлигининг тўртинчи – “Сабъаи сайёр” – “Етти сайёра” достонида Баҳром учун етти қаср қурилади. Тасвир илк қасрда қора ранг билан боғлиқ ҳолда кечаркан, ҳикоя билан боғлиқ иқлим – Ҳиндистон, қора қаср, унда Баҳром Ҳиндистондан келган сайёҳдан эртақ тинглайди:

Қасри мушкинга қўйди юз Баҳром,

Ичғали мушкбў ғазол ила жом.

Луъбати ҳиндзоду чинийваш,

Лаъли жонбахшу сунбули дилкаш [Алишер Навоий, 1992: 119].

Навоийнинг изоҳ беришича, Нух а.с. ухлаб ётган чоғида аврати очилиб қолади ва бу ҳолатни кўрган ўғли Хом кулади, бошқа ўғиллари эса отасининг устини ёпиб қўяди. Ота

уйғониб, бўлиб ўтганлардан хабар топгач, ўғлини ёмон дуо қилади ва шу дуо туфайли Хомнинг ранги қорайиб, пайғамбарлик унинг наслидан бутунлай кесилади [Алишер Навоӣ, 2000: 105]. Куръони каримда ҳам гуноҳкорларнинг юзи қорайиб кетиши ҳақида хабар берилган: *(Қиёмат) кунда (мўминларнинг) юзлари оқ бўлур, (кофирларнинг) юзлари қора бўлур. Энди юзлари қора бўлган кимсаларга: «Иймон келтиргандан кейин яна диндан чиқдингизми? Бас, кофир бўлганингиз касофатига мана бу азобни тотиб кўрингиз», дейилур* [Куръони карим, 2001: 106-оят].

Бу воқеа Рабғузийда ҳам баён этилган: “...Бир кун Нуҳ алайҳиссалом узюр эрди, ел эсанди. Нуҳ этагин кўтурди, увут андоми очилди. Хом ани кўруб кулди. Сом Хомга маломат қилди. Ёфас ани кўруб тўни бирла ўртди. Мавло таоло анинг шумлуқиндин Хомнинг ўнгурқасиндақи нутфани қора қилди. Ўғлонлари қора бўлди. Уялмишида эвлуки илкин олди. Андағуқ уруғлари ҳиндулар, ҳабашиилар, зангилар қамуғи анинг уруғи турурлар” [Рабғузий, 1990: 45]. Бундан шундай хулоса қилиш мумкинки, қора ранг шу тарзда рамзийлашиб, инсон табиатидаги ёмон хулқилик, гуноҳкорлик каби иллатларни тўлароқ ифода қилувчи воситага айланган.

Самуд қавмига юборилган Солиҳ алайҳиссалом пайғамбарлик йилларида ўз жамоасини тўғри йўлга, Аллоҳнинг динига чақиради. Бироқ улар ҳам жаҳл ва ғафлатга енгilib, фисқу фужурни авж олдирадilar. Қавм пайғамбардан мўъжиза кўрсатишини сўраганларида, Солиҳ а.с. Яратганнинг изни билан тошдан бир бўталоғи билан туя чиқаради. Қавм эса туяни ўлдиртириб юборади. Уларнинг бу гумроҳликларидан сўнг Солиҳ а.с. Ҳақ таолодан интиқом келиши башоратини беради: биринчи кун юзлари **сарик**, иккинчи кун эса **қораликка мойил** бўлиши, учинчи кун эса **тамомила қорайиб** кетишини айтади... [Алишер Навоӣ, 2000: 110] Шундан сўнг ниҳоятда қаттиқ овоз таъсирида барчаси ҳалок бўлади. Бу ҳолат оғочлар баргининг аввал сарғайиб, сўнг қорайиб, сўнг бутунлай қуриб қолишига менгзайди.

Айни шунга ўхшаш воқеа Навоӣнинг пайғамбарларга бағишланган асарининг Закариё а.с. зикри келган ҳикоятда ҳам тасвир этилган. Унда баён қилинишича, Ҳазрати Марям кўзи ёриб, Исо а.с.ни дунёга келтиргач, бутун қавми ундан юз ўгириб, уни ножўя иш қилганликда айблай бошлайдилар. Шунда чақалоқ тилга кириб, онасининг пок ва маъсума эканлигини сўзлайди: “Ул вақтким, Исо алайҳиссалом мутаваллид бўлди ва аҳбор анга таън қилдилар. Бовужуди улки, Тенгри таоло Исо алайҳиссаломни ўткан такаллум билаки мутакаллим қилди, бани Исроилнинг ҳам юзи, ҳам кўнгли **қаролади**” [Алишер Навоӣ, 2000: 175]. Бу ҳодисадан кейин Исроил қавми ниҳоятда хижолатли аҳволга тушиб қолади. Шу боис уларнинг бир вақтда ҳам кўнгли, ҳам юзи қорайиб кетади. Бу ерда ҳам уят, гуноҳ иш, хато, бўҳтон сингари ёмон иллатлар инсоннинг тийнати, юз-кўзи, феъл-атвори, руҳиятида шу тарзда намоён бўлиши шоир томонидан “...ҳам юзи, ҳам кўнгли **қаролади**” ифодаси орқали лўнда ва таъсирчан ифода этилган.

Кўздан кечириладиган матнларда “қора” у ёки бу қадар рамзийлаша боргани кузатилмоқда. Деярли барча ўринларда хато, иллат, ичиқоралик, ҳасад сингари ёмон хислатларнинг бадиий кўринишида юз кўрсатмоқда. Демак, ана шу тарзда муайян ранглар вақтлар ўтиши билан, турмуш тажрибалари ва турфа чигал воқеа-ҳодисаларга баҳо бериш жараёнида маъно қатламлари қатъийлашиб, символик хусусиятга эга бўла борган.

Алишер Навоӣнинг пайғамбарлар қиссаси баён этилган асарининг Худ а.с.га бағишланган қисмида **оқ, қизил ва қора ранглар** учлиги келади. Маълум бўлишича, Худ а.с. эллик йил иймонга даъват этганидан сўнг ҳам, қавм саркашлик қилиб, ғафлат ва ғаразлари боис уни инкор этадилар. Худ а.с. қавмининг ҳидоятга келишидан умидини узгач, баддуо қилади. Аллоҳ ўз элчисининг дуосини қабул этади ва Од қавмига қаҳатчилик юборади, етти йил ёғин ёғмайди. Қавм орасида озгиналари пайғамбарларига иймон келтирган бўлиб, ана ўша жамоа ичида Луқмон ибн Од ҳам бор эди. Уни қавмдаги бир неча кишилар билан ёмғир дуоси учун Маккага юборадилар. Улар дуо қилганларидан сўнг, осмонда **оқ, қизил ва қора рангли уч пора булут** пайдо бўлади. Осмондан овоз келиб, бу уч турли булутнинг бирини танлаш кераклиги айтилганда, Луқмон ибн Од сувли бўлади деб ўйлаб **қора булутни** танлайди. Тангри таоло унинг сўровини қабул қилади ва **қора булутга** қоришиқ даҳшатли бўрон эсиб, қавмни ҳалок қилади [Алишер Навоӣ, 2000: 108].

Мусо а.с. дуойи бад қилгандан сўнг Бани Исроил қабиласига келган еттинчи бало ҳам тийралик, тундлик ўраб олган кирли **қора ҳаво**, азим шамол ва чақмоқ кўринишида эди [Алишер Навоӣ, 2000: 138].

Бошқа ўринда Мусо алайҳиссалом кўшини устида сузиб юрувчи **қора булут** тасвирида эса аксинча ҳолат кўзга ташланади: “...*Ва Шуъайб Мусо алайҳиссаломга буюрдиким, сабтининг раёсатин бир кишигаким, алар аросида ақлу киёсат ва шижоат била ороста бўлғай, муқаррар қилди. Ва ул халойиқнинг ададин дафтарларда мастур қилдилар. Олти юз мингдин ортузроқ эрдиларким, йигирми ёш била эликнинг аросида эрдилар. Шайх ва шабобининг ниҳояти йўқ эрди. Ўн ики киши буларга сардор бўлдилар. Ва бу вақт ҳавонинг ҳароратли чоғи эрди. Ҳақ таоло Мусо алайҳиссаломнинг чериқи устига доим бир **қаро булут** йибориб эрдиким, кўланка қилғай*” [Алишер Навоий, 2000: 142]. У сипоҳларга соя солиб, уларга роҳат бағишлаш учун Аллоҳнинг севиқли расулига берган неъматларининг рамзи эди. Пайғамбарга ихлос билан эргашиган, унга соф муҳаббат билан боғланиб, чинакам хизматга бел боғлаган жамоа учун қора булут яхшиликнинг, эзгуликнинг симболи эди.

Навоий томонидан пайғамбарлар сирасидан Ювшаъ а.с.нинг элчилик фаолияти баёни сўнггида бир тўртлик илова қилинган:

Ювшаъки, солиб куфр аҳли кўнглига харош,

Мусо динида эл била қилди маош.

Ҳар неча куёшда айлади муъжиза фош,

Охир қаро ерга кирди андоқки куёш [Алишер Навоий, 2000: 150].

Башар фарзандига ўлим етиши, унинг қабрга қўйилиши, ўлимдан кейинги мавҳум ҳаёт юракка ваҳм солиши табиий. Ювшаъ а.с.дек солих банданинг дуолари қабул бўлиб, куёшни мағрибдан машриққа қайтариши улкан муъжизалардан бири эди. Ана шундай мусаффо қалбли ва кучли, қувватли пайғамбарнинг ҳам ер остига кириши шоир қалами билан куёшнинг ботишига ташбеҳланиб, ибрат қилиб кўрсатилмоқда. Бу ерда қўлланилган “**қаро ер**” бирикмаси ўлим, тирикликнинг охири, зулмат диёри, оғир синов майдони, имконнинг тугаши сингари кенг қамровли маъноларга эгадир.

Зеро, ранг билан боғлиқ урф-одатлар, анъаналар, кундалик турмуш ҳодисалари қадимги кишиларнинг эстетик тафаккури тўғрисида ёрқин тасаввур берувчи бир воситадир. Шу маънода оқ ёки қора ранг семантикасига алоқадор ҳақиқатлар унинг ҳаётда нима учун шу қадар кенг ўрин эгаллагани бежиз эмаслигига ишора этади.

Яна бошқа бир неча ўринларда, аниқроғи, шунга ўхшаш ҳодисалар тасвирида қорага алоқадор турфа рамзийлашишни кузатиш мумкин бўлади.

Алишер Навоий воқеликни ифодалаш, инсон руҳияти, феъл-атворини ёритиш жараёнида муболаға, жонлантириш, эпитет, ўхшатиш сингари тил воситаларидан ҳам усталлик билан фойдаланганки, бундай моҳирлик тасвирнинг таъсир даражасини оширишда улкан аҳамиятга эгадир. Зеро, айтиш мумкин ранг билан боғлиқ калималарга ҳам тегишли эканини тилшунос олима Д.Абдувалиеванинг ушбу фикрлари тасдиқлайди: “*Функционал-семантик таҳлил “Тарихи анбиё ва ҳукамо” ва “Тарихи мулуки Ажам”да қўлланган сўзларнинг маъновий-вазифавий хусусиятига кўра 37 мавзуй гуруҳга бирлашганини кўрсатди. Ижтимоий-сиёсий, ҳарбий, илмий, диний терминларнинг асосий қисмини арабча ва форсча-тожикча, қисман, ўзбек (турк)ча, ҳаракат-ҳолат, инсон тана аъзолари, қариндошлик, ҳайвонот (зооним), санок, миқдор маъносини ифодаловчи лексемаларнинг асосини ўз қатлам, антропонимлар, ва топонимларнинг аксариятини эса форсча-тожикча сўзлар ташкил этган*” [Абдувалиева, 2017: 140].

Демак, буюк шоир асарларида муайян рангнинг қўллар экан, зикр этилаётган набиёлар тасвирида маълум маънода алоҳидаликни таъкидлашни кўзда тутди. Сиймоси чизиладиган пайғамбарнинг диққатга молик белгиси ёки унинг давридаги характерли воқеликни акс эттириш учун фойдаланади. Шунингдек, шоир лирик асарларида қўрилгани сингари эпик матнларда ранглардан фойдаланишда ҳиссий бўёқдорликка урғу бермаган. Алишер Навоийнинг тарихий асарларида қўлланилган рангларнинг рамзий маънолари халқ оғзаки ижодида қўлланилган ранглар символикаси билан уйғунлик ҳосил қилади.

Дарҳақиқат, Алишер Навоий ўзбек мумтоз адабиётида рангларни энг кўб ва ҳўб истифода этган ижодкор саналади. Бироқ лирик девонлари, дostonлари, диний ва илмий асарларида кенг қўлланилгани ҳолда мазкур асарларида сезиларли даражада оз ишлатилгани кўзга ташланади. Бу ҳолни шоирнинг асардаги тарихийлик хусусиятини сақлаб қолишга урингани билан изоҳлаш мумкин. Қолаверса, кўпинча шеърини асар табиатига кўра шоирнинг илҳами, изтироб-у завқ-шавқидан яратилган ўринларда лирик қаҳрамон руҳияти тасвири кучаяди ва бунда бевосита бадиий ният, ғоявий теранликнинг чуқурлашувини беришда рангларга

мурожаат қилинади. Демак, бадий асарда ишлатилган муайян ранг шунчаки табиатдаги ҳолатнинг белгиси эмас, инсон руҳиятидаги ўзгаришлар, товланишлар, кечинмалар ифодаси ҳамдир.

Ранглар тизимидаги айрим ранглар қўшимча изоҳлару тушунтиришларсиз ёвузликнинг, зулмнинг, эгри ниятнинг, ёмон қилиқнинг ёки эзгулигу гўзалликнинг ифодаси бўлган сўзга тенглаштирилган.

Яна бир эътиборли жиҳати шундаки, Алишер Навоийнинг тадқиқ этилган икки тарихий асарларида зикри келган Искандар, Рустам, Баҳром, Ширин сингари образ, тимсол ва тарихий қаҳрамонлар унинг бошқа асарларида турли муносабат билан учраганидек, **кофургун, қаро боло, яди байзо, оқ булут** сингари сўз ва сўз бирикмалар ҳам шу тарзда қўлланган. Бу эса шоир асарларининг жами яхлит адабий полотно бўлиб, уларнинг ҳар қайсиси бир-бирини тўлдирувчи, бойитувчи ва ривожлантирувчи характерга эга эканлигини кўрсатади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Абдувалиева Д. Алишер Навоий тарихий асарлари лексикаси. Филол. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореферати. – Тошкент, 2017.
2. Абдуллаев Ф. XV аср ўзбек адабий тилининг диалектал асослари масаласи. Навоий ва адабий таъсир масалалари. – Тошкент: Фан, 1968. – Б. 138–257.
3. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўнинчи том. Сабаъи сайёр. – Тошкент: Фан, 1992.
4. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн олтинчи том. Тарихи анбиё ва ҳукамо. – Тошкент: Фан, 2000.
5. Аширбоев С. Алишер Навоийнинг насрий асарларидаги содда гапларнинг таркибий ва маъно хусусиятлари: Филол. фан. д-ри ...дисс. автореф. – Тошкент, 1990.
6. Рабғузий. Қисаси Рабғузий. 1-китоб. – Тошкент: Ёзувчи, 1990.
7. Фозилов Э.И. Қадимги обидалар ва Алишер Навоий тили. – Тошкент, 1969.
8. Щербак А.М. Грамматика староузбекского языка. – М., – Л. 1962.
9. Эгамова Ш. Алишер Навоий асарлари тилидаги қадимги туркий лексика тадқиқи (структур-грамматик, функционал-семантик аспектларда): Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2007.
10. Юсуфов Б. Местоимения в староузбекском литературном языке (XV-XVI вв): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1988. – С. 14-19.
11. Куръони азим мухтасар тафсири. Шайх Алоуддин Мансур. – Тошкент: Шарқ, 2020.
12. Куръони карим. Ўзбекча изоҳли таржима. Алоуддин Мансур таржимаси. – Бишкек, 2001.
13. Ғиёсуддин Муҳаммад. Ғиёс ул-луғот. Таҳияи матн бо пешгуфтор, мулҳақот, тавзеҳот ва феҳристи Амон Нуров. Жилди 2. – Душанбе: Адиб, 1988.
14. Ҳайитметов А. Алишер Навоийнинг “Тарихи мулуки Ажам” асари ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти масалалари. – Тошкент: 1960. – №1. – Б. 17–25.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snoshalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” будет включен в систему Crossref.org Соединенных Штатов Америки и каждой статье будет присвоен DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is entered into the United States Crossref.org system and each article is assigned a circle number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French;**
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. MOSKVA. SERPUXOV MAYDONI
Haykal Ravshan Mirtojiyev, Aleksandr Kuzmin va Igor Voskresenskiy muallifligida yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. МОСКВА. СЕРПУХОВСКАЯ ПЛОЩАДЬ
Статуя создана Равшаном Миртожиевым, Александром Кузьминым и Игорем Воскресенским.

ALISHER NAVOI. MOSCOW. SERPUKHOV SQUARE
The statue was created by Ravshan Mirtojiyev, Alexander Kuzmin and Igor Voskresensky.